

STADSARCHEOLOOG GERT KORTEKAAS

Monument & Materiaal

Jan Abrahamse

● *Wie in de binnenstad van Groningen langs een bouwput loopt, heeft tien tegen één de kans dat hij daar aanwezig is. Ik bedoel de archeoloog van de stad Gert Kortekaas. Bij elke lokatie waar mogelijk iets te vinden is staat hij met laarzen aan aanwijzingen te geven, in de grond te woeten of opmetingen te verrichten. Ruim tien jaar is hij één van de voortrekkers van de Stichting Monument & Materiaal. Een dergelijke stichting is uniek in Noord-Nederland. Gesprek met een enthousiaste zoeker naar het verleden van Groningen.*

De Stichting Monument & Materiaal is opgericht in mei 1983 door een aantal particulieren uit de stad Groningen die het jammer vonden dat bouwmaterialen als oude deuren, ramen, schoorsteenmantels, stoepen, e.d. in containers verdwenen. Voorts bleek dat er in Groningen nauwelijks archeologisch en bouwhistorisch onderzoek werd gedaan. Vanaf het begin was Gert Kortekaas bij de activiteiten betrokken. *Vlak voor de oprichting werd de Broerherk gesloopt, zonder dat er archeologisch onderzoek werd verricht, hoewel het een uiterst belangrijke binnenstadlokatie was. Dat was één van de aanleidingen voor de oprichting van de Stichting.* Over de begintijd kan Kortekaas smakelijk vertellen: *'De Stichting begon met niks. Ik leende een oude bakfiets en daarmee haalden we spullen op en brachten die naar een loods achter de oude brandweerkazerne in de Coehoorsingel die we huurden van de gemeente. Later kwam er een motorbakfiets en vervolgens een tweedehands auto en tegenwoordig hebben we een bestelbus. In de Luitkenieuwstraat zit het depot, waar bouwmaterialen worden opgeknaapt, tekeningen worden gemaakt en*

Stadsarcheoloog Gert Kortekaas

archeologische vondsten schoongemaakt en gekonserveerd. Bij de Stichting zijn momenteel 15 vrijwilligers en 4 banenpoolers werkzaam die hoofdzakelijk in de gemeente Groningen werken. Op het moment dat er een bouwvergunning is om een huis of een gebouw te verbouwen wordt de Stichting op de hoogte gebracht. Het meeste sloopwerk gebeurt vanuit de gemeente of andere overheidsinstellingen. Gemeenten in de omgeving bellen de Stichting soms op om oud bouwmaterial op te halen dat daar in opslag is. De Stichting verkoopt materialen om de zaak aan het draaien te houden. Het geld wordt besteed om gereedschap aan te

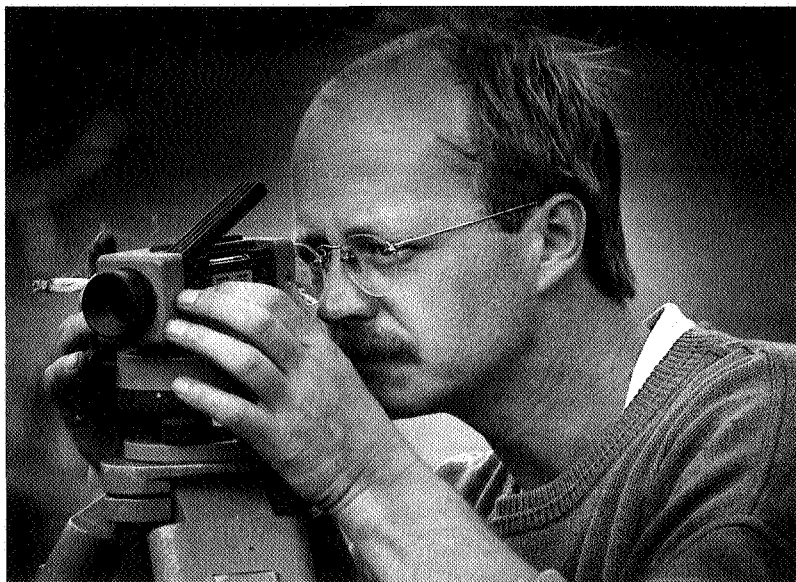
schaffen, de auto te laten rijden, onderzoek te financieren, e.d. Sinds 1987 geeft de gemeente subsidie en dat betekent dat de stichting met de banenpoolers en vrijwilligers net quite draait.

Onverwachte dingen

'Af en toe gebeuren onverwachte dingen,' vertelt Gert Kortekaas, 'zo werd laatst gebeld dat een achttiende eeuwse schouw op straat lag, die uit een kelder te voorschijn kwam waar hij jaren opgeslagen was.' Al het materiaal wordt gerestaureerd, opgeslagen en vervolgens verkocht en geplaatst in een woning waar het gezeten zou kunnen hebben. 'Dat betekent dat in de nieuwbouwwijk Beijum-Zuid geen oude bouwmaterialen van de Stichting komen. Zo is onlangs een eiken spiltrap uit Groningen geplaatst in een 17e eeuwse pand in Delft.'

Veel onderzoek dat niets kost

De archeologische opgravingen van de Stichting begonnen in 1984. De Stichting werkte samen met de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland en het Biologisch Archeologisch Instituut (BAI) die de opgravingsbevoegdheid heeft. Het

Elmer Spaargaren

Opgraving Wolters-Noordhoff complex

BAI deed de opgravingen in de stad niet omdat er geen geld en tijd was en de prioriteiten elders lagen. De eerste opgraving was op de hoek Hade-wikerstraat/Butjesstraat waar de Stichting Studenten Huisvesting een gebouw in Mondriaan-stijl heeft neergezet. Daarna volgde de Schoolstraat. Bij de gemeente had Gert Kortekaas bedongen dat hij of een vrijwilliger bij een nieuwe riolering mocht meelopen en graven op voorwaarde dat het werk geen vertraging opleverde. *'Dan kun je een hoop onderzoek doen wat niets kost en dat toch veel leuke gegevens oplevert.'* Dat heeft de nodige moeite gekost ook bij de aannemers die de werken uitvoerden. Stapje voor stapje lukte dat en kreeg de Stichting publiciteit (zie Noorderbreedte dec 1986). In 1985 werd in de Oosterpoort een bouwput uitgegraven waar ploegsporen uit de jonge steentijd tevoorschijn kwamen. Een spektakulaire vondst die door het BAI en de Stichting werd opgegraven met geld van de gemeente. Kortekaas: *'Dat was 3000 gulden, een schijntje. Twee jaar daarna kwam bij de gemeente een budget los van f 15.000,- voor het doen van archeologisch onderzoek en een subsidie voor de Stichting. In 1988 was ik afgestudeerd en heb bij de afdeling monumenten als archeoloog vervangende dienstplicht gedaan. Tegenwoordig ben ik in vaste dienst als gemeentelijk archeoloog, geen stadsarcheoloog, hoewel iedereen mij zo noemt. Er zijn 20 gemeentelijke archeologen in Nederland en 1 stadsarcheoloog. De Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek heeft een onderzoek naar stadsontwikkeling in het rivierengebied (Tiel, Dordrecht, Deventer, e.d.). Degene die dat coördineert is een stadsarcheoloog.'*

Van boerenerf tot bibliotheek

Als stadsarcheoloog is Kortekaas prettig veroordeeld tot de Stichting Monument & Materiaal, want samen kan de klus het beste geklaard worden. De gemeente heeft de opgravingsbevoegdheid. Het verwerken van het vondstmateriaal en het publiceren behoort tot de taken van de Stichting. Eén van de resultaten daarvan is de publikatie in 1993 van het boek 'Van boerenerf tot bibliotheek' een historisch, bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van het voormalig Wolters-Noordhoff

P. Broekhuizen/Monument & Materiaal

complex. Een curieus aspect vindt Kortekaas de mensen die meegewerkt hebben en die het gesponsord hebben. De sponsors waren de aannemer, de eigenaar van het gebouw en de gemeente, het voorwoord is geschreven door oud-wethouder Gietema en één van de hoofdstukken is geschreven door een paar krakers, de laatste bewoners van het pand. '

Probeer die maar eens bij elkaar te krijgen. De belangrijke hoofdstukken zijn die van de opgraving, het bouwhistorisch onderzoek, de stenen huizen in de stad. Curieus is het luizen, vlooiën en netenverhaal. Op het BAI was iemand die daar onderzoek naar deed en het liefst kammen wilde hebben die vers uit een opgraving kwamen. Dat kon daar geregeld worden. Er staan ook kleurenfoto's in het boek van een neel vastgehecht aan een mensenhaar en een heupje van de rechterachterpoot van een mensenvlo.'

Oudste vondsten

In de gemeente Groningen is alles in de binnenstad interessant voor de archeoloog. Verder de terpen zoals Dorkwerd, Kleiwerd en de veendorpjes Middelbert, Engelbert en Beijum uit 1100.

Eveneens alles wat op de Hondsrug ligt, oa. Helpman, want daarvan is weinig bekend. Er loopt nog een parallelle rug door Hoogkerk. Daar zit o.a. vondstmateriaal vanuit de Bronstijd. De oudste vondsten uit de stad zijn vuurstenen voorwerpen van rendierjagers van 12.000 jaar geleden gevonden op het terrein van het Akademisch ziekenhuis. De oudste nederzettingssporen zijn uit de Romeinse tijd (tweede eeuw na Chr) in de Singelstraat waar het nieuwe provinciehuis komt. Van Giffen had dergelijk materiaal al eerder opgegraven bij de Walburgkerk.

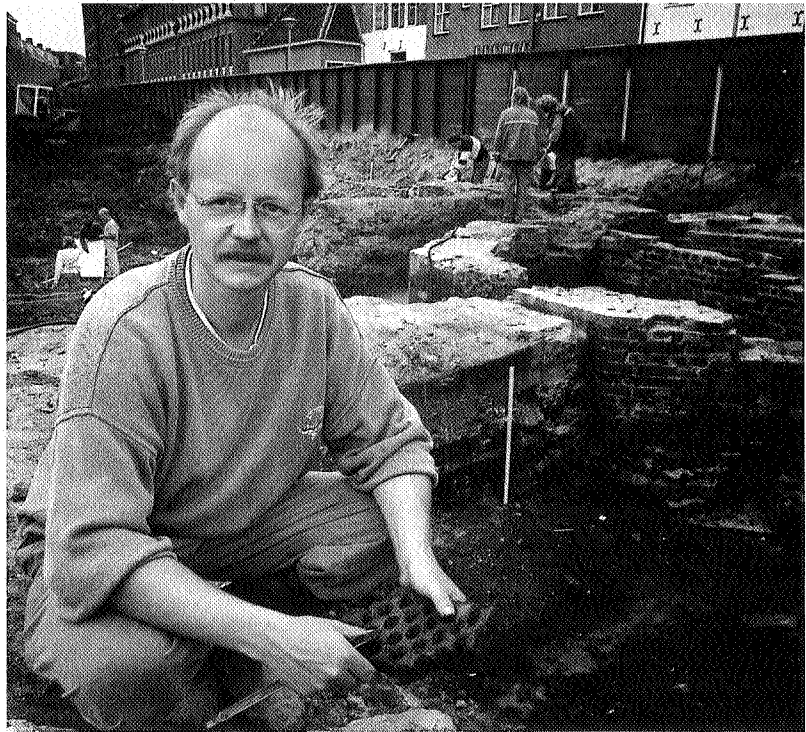
Bij toeval gebeurt er niets meer

'Als er in Groningen een gat wordt gegraven, zijn wij er al geweest. Bij toeval gebeurt er bijna niets meer,' zo vertelt de Groningse archeoloog. *'Ik ben tegenwoordig op de hoogte van alle graafplannen van de gemeente. Daar maak ik een selectie uit, zorg voor geld, tijd en mensen en dan voeren we de opgraving uit.'* Op de vraag of er archeologisch gezien nog witte vlekken op de kaart van Groningen voorkomen, antwoordt Kortekaas: *'Ja en die blijven er gelukkig ook.'* Op welke plek hij het liefst zou gaan graven, wil hij geen

Kortekaas bij de opgraving in de Singelstraat waar een ronde toren is blootgelegd uit de 13e eeuw en daarop een hoekige uit de 15e eeuw, die in het begin van de 16e eeuw is afgebrand

antwoord geven. *'Wij zijn altijd volgend. Wij gaan alleen graven waar een bouwput komt. De rest laten we zitten en is voor de toekomst of de volgende generatie. We graven niet alleen om onze eigen kennis aan te vullen.'* Die kennis wordt steeds beter.

Over de resultaten van de archeologisch opgravingen van de Stichting zegt hij: *'Je kun zeggen dat we de archeologie van Groningen op poten gezet hebben. Zonder de Stichting was een boek als Groningen 1040 niet op deze manier verschenen en was de opgraving van Wolters-Noordhoff niet zo grondig gebeurd.'* Kortekaas legt uit dat de opgraving van Martiniekerkhof gedraaid heeft op de kennis die bij de Stichting aanwezig was en de inzet van alle vrijwilligers. Een archeologisch opgraving in de binnenstad is heel iets anders dan op het platteland. Er is een onnoemlijk aantal bewoningsnivo's op en door elkaar die men niet van elkaar kan onderscheiden. Die specifieke kennis is bij het BAI niet voorhanden. Hoe je b.v. funderingen en beerputten opgraaft en dokumenteert is iets wat onbekend was. Kortekaas en de 'zijnen' zijn door schade en schande wijs geworden. *'Dat risico loop je overal. Opgraven is vernietigen en wat je dokumenteert is maar een fractie van wat er zit.'*

Elmer Spaargaren

Stichting Monument & Materiaal

In mei 1983 werd de Stichting Monument & Materiaal opgericht, met drie doelstellingen:

- Verwerven, beheren en doen hergebruiken van oude bouwmaterialen
- Stimuleren en uitvoeren van archeologisch onderzoek in de gemeente Groningen
- Zorgdragen voor de instandhouding van cultuurhistorisch waardevolle panden, zowel exterieur als interieur.

Bouwmaterialen

Gebleken is dat bij restauraties oude oorspronkelijke materialen zeer goed kunnen worden hergebruikt. Dat is in de afgelopen jaren in en om

Groningen veelvuldig gebeurd, gebruik makend van materialen van de Stichting. De materialen moeten echter wel in overeenstemming zijn met de ouderdom van het huis waarin ze worden toegepast. Vrijwel alle materialen zijn afkomstig uit de sloop of worden door instellingen en particulieren aan de Stichting geschonken.

Archeologie en bouwhistorie

De vrijwilligers van de Stichting hebben in de afgelopen jaren samen met het BAI, de AWN en de gemeente op tal van plaatsen in Groningen gegraven naar het verleden. Vaak met bijzonder resultaat. De weerslag daarvan vormen de eigen publikaties: 'Uitgeput Huisraad' (opgraving Schoolstraat), 'Kattendiep Deurgraven'

(opgraving Ged. Kattendiep, uitverkocht) en 'Van Boerderij tot Bibliotheek' (opgraving Wolters-Noordhoff-komplex). Op stapel staan boeken over het Roode Weeshuis, een steenhuis in de nieuwbouwwijk De Hunze en over stadswallen, -muren en -grachten.

De bouwhistorie wordt samen met de gemeente uitgevoerd en levert inzicht in de structuur en ouderdom van diverse huizen. Dit onderzoek kan bijdragen aan een goed gefundeerd restauratieplan.

Depot

Het depot voor oude bouwmaterialen bevindt zich in het pakhuis Lutkenieuwstraat 9 en is op afspraak te bezichtigen. Telefoon 050 - 146246.